

Kolonialismia ruoan avulla

Rebecca Earle: *The Body of the Conquistador. Food, Race, and the Colonial Experience in Spanish America, 1492–1700. Critical Perspectives on Empire.* Cambridge University Press 2012. 265 s. ISBN 978-1-107-69329-6.

Amerikan mantereen valloituksen tutkimuskenttä on paljon koluttu, mutta Rebecca Earle astuu tutkimuksellaan sen koskemattomalle alueelle. Ruoan ja kolonialismin yhteyttä on aikaisemmin tutkittu etenkin Afrikan yhteydessä. Sen sijaan Amerikan valloituksen osalta on korostettu sotilaallista valloitusta ja kristinuskon levittämistä. Ruoan ja kolonialismin yhteyden tutkiminen tuokin uutta tietoa tavoista, joilla Espanja alisti Amerikan alkuperäisväestön valtaansa.

Teoksen alkuperäislähteiden luettelosta löytyy ajanjakson lääketieteellisiä oppaita, kronikoita, viranomaisten ja yksityishenkilöiden kirjeitä, lähetysaarnajien selonteokoja, valloittajien raportteja ja muistelmia sekä novelleja. Otanta on kattava eikä selkeitä puutteita ole havaittavissa. Earle on myös tiedostanut lähteiden erilaiset tarkoitukset ja ottanut niiden toisistaan poikkeavat kontekstit huomioon lähteitä analysoidessaan.

Ruoan ja kolonialismin yhteyttä Earle lähestyy aikakauden lääketieteellisten, uskonnollisten ja rotubiologisten käsitysten kautta. Amerikan manner avautui espanjalaisille valloittajille ja uudisasukaille vieraana ympäristönä. Uutta olivat paitsi alkuperäiskansat kulttuureineen myös kasvit ja eläimet sekä niistä valmistetut ruoat. Jälkimmäisiä kohtaan espanjalaiset tunsivat alusta alkaen syvää epäluuloa.

Vaikka ruokahuolto Espanjaan oli siirtomaa-ajan alkuvaiheessa mahdotonta, espanjalaiset pyrkivät pitäytymään tutussa ruokavaliolla. Paikallisiin antiimiin turvauttiin vain pakon edessä. Kun Kristoffer Kolumbus havaitsi ensimmäisellä matkalla perustamansa etuvartioaseman tuhoutuneen, arvioi hän katastrofin johtuneen Uuden Maailman erilaisesta ilmastista ja vedestä. Kirjoittaessaan kunninkaalta hän esitti, että eurooppalaiset selviäisivät oudoissa oloissa, jos he saisivat syödäkseen ”tavallisia ruokia, joita syömme Espanjassa” (s. 1). On kohtalon ivaa, että Kolumbuksen myöhemmin perustama siirtokunta saattoi tuhoutua nimenomaan eurooppalaisen ruokavalion vuoksi. Hiljattain ilmestynyt siirtokunnan asukkaiden luurankojen analyysiin perustunut tutkimus osoittaa siirtokunnan tuhoutuneen keripukkiin.¹

1. V. Tiesler, A. Coppa, P. Zabala & A. Cucina, Scurvy-related Morbidity and

Tämä C-vitamiinin puutteesta aiheutuva sairaus johtui nimenomaan siitä, että espanjalaiset turvautuivat heille tuttuun, mutta vitamiiniköyhään ravintoon. Saatavilla olleet Uuden Maailman hedelmät olisivat voineet pelastaa heidän terveytensä.

Kolumbuksen ajatukset heijastavat hyvin uuden ajan Espanjassa vallinneita ajatusmalleja. Espanjalaiset halveksuivat Amerikan mantereen uusia ruokia ja pitivät omia perinteisiä ruokiaan parhaina mahdollisina. Earlen mukaan espanjalainen käsitys ruoasta liittyi läheisesti humoralismiin. Tämä antiikin filosofiilta ja lääkäreiltä omaksuttu käsitys perustui uskomukseen, jonka mukaan ihmiskeho koostui neljästä nesteestä: mustasta sapesta, keltaisesta sapesta, limasta ja verestä. Jokainen neste edusti tiettyä luonteenpiirrettä ja niiden tuli olla tasapainossa. Ruumiinnesteiden tasapainon uskottiin muuttuvan ympäristön ja ruokavalion vaikutuksesta. Teorian avulla selitettiin eri kansojen fyysiset ja psyykkiset eroavuudet. Esimerkiksi etelässä asuvat olivat ihonväritään tummempia, koska aurinko oli polttanut heidän ihon-

Death among Christopher Columbus' Crew at La Isabela, the First European Town in the New World (1494–1498). An Assessment of the Skeletal and Historical Information. *International Journal of Osteoarcheology* (2014), DOI: 10.1002/oa.2406.

sa. Lisäksi he söivät erilaista ruokaa kuin pohjoisemmat kansat.

Edelliseen perustuen espanjalaisia huolettivat Uuden Mantereen erilaiset olot. Alkuperäiskansojen ruokien syömisen ja altistumisen erilaiselle ilmalle, tähdille ja lämpötilalle uskottiin vähitellen muuttavan espanjalaiset intiaaneiksi. Ratkaisuna siirtolaiset alkoivat tuoda tuttuina pitämiään ruoka-aineita Espanjasta siirtokuntiin. Pysyvä ratkaisu saatiin ainoastaan aloittamalla tuttujen ja turvallisten ruokakasvien viljeleminen sekä karjan kasvatusta.

Espanjalaisten mielestä ruokaviljoon kuuluivat oleellisesti leipä, viini, oliiviöljy ja liha. Viini ja leipä olivat paitsi läheisesti Välimeren ruokakulttuuriin kuuluvia myös uskonnollisia symboleja. Muuttuivat-han ne ehtoollisella Kristuksen vereksi ja ruumiiksi. Ne eivät olleet korvattavissa Amerikassa paikallisilla vastineilla. Sianlihan syönti puolestaan oli toiminut Espanjassa kristittyjen keskuudessa erottautumisen keinona Espanjan juutalaisista ja islaminuskoisista maureista. Koska jälkimmäiset eivät voineet syödä sikaa, sen nauttiminen oli merkki kristitystä uskosta. Ruoka oli siten voimakas espanjalaisen kulttuurin merkki.

Intiaanien ja espanjalaisten uskottiin olevan samaa alkuperää, mutta humoralismin oppien mukaan Amerikan mantereen Espanjasta poikkeavat olosuhteet olivat muuttaneet heidän kehonsa. Monet espanjalaiset pitivät intiaaneja fyysisesti heikkoina ja naisellina. Perimmäisenä syynä tähän pidettiin heidän nauttimaansa ”väärää” ravintoa. Monet intiaanikansat käyttivät ravintonaan muun muassa hyönteisiä, matelijoita, toukkia sekä espanjalaisittain eriskummallisten kasvien hedelmiä, mikä oudoksutti, ellei jopa kauhistuttanut espanjalaisia. Intiaanien pitäytymistä perinteisissä ruoissaan, vaikka espanjalaista ”sivistynyttä” ruokaa oli siirtomaajalla saatavilla,

useat espanjalaiset pitivät todisteena intiaanien kehittymättömyydestä.

Espanjalainen ruoka toimi kolonialismin välineenä ja se liittyi läheisesti käsitykseen eri roduista. Kun espanjalaiset opettivat kristinuskoa alkuperäisväestölle, he pitivät espanjalaisen kulttuurin juurruttamista erottamattomana osana käännetytyötä. Alkuperäisväestön oli omaksuttava espanjalainen kieli, pukeutumistapa, ruokavalio ja uskonto. Uusi ruokavalio muuttaisi heidät sivistyneeksi ja viimein espanjalaisten kaltaisiksi myös fyysisesti. Kun alkuperäisväestön lukumäärä romahti espanjalaisten mukanaan tuomien uusien sairauksien vuoksi, useat espanjalaiset oppineet katsoivat kuolleisuuden johtuneen humoralismin perusteella siitä, että intiaanit oli pakotettu syömään ”vääränlaista” ruokaa, jota heidän kehonsa eivät kestäneet. Espanjalaisessa rotukäsityksessä intiaanit olivat kuitenkin paremmassa asemassa kuin afrikkalaiset. Ensiksi mainittujen uskottiin olevan muutettavissa espanjalaisiksi, mikä ei ollut mahdollista jälkimmäisille. Afrikkalaisia pidettiin Nooan kiroaman pojan Haamin jälkeläisinä. Heidän ihonväriinsä oli ”pysyvä sanbenito” eli inkvisition kerettiläisille määräämä katumusvaate, joka osoitti heidän esi-isänsä synnin.

Kaikki Uuden Maailman ruoka ei ollut Earlen mukaan kuitenkaan halveksittua. Oppineiden epäluuloista huolimatta ananas, avokado, kaktusviikuna, chilippurrit, kaakao, bataatti, tomaatti ja maissi olivat suosittuja ruokia espanjalaisten uudisasukkaiden keskuudessa. Osa hedelmistä vietiin Eurooppaan, jossa niistä tuli osa paikallista ruokavaliota. Amerikan eläimistä suosituiksi ruoiksi tulivat iguana, manaatit ja laama. Useat oppineet tosin korostivat, että Uuden Maailman antimia oli syötävä kohtuudella. Muutoin espanjalai-

nen ruumis ei kestäisi niitä. Uudet ruoat juurtuivat uudisasukkaiden pöytiin alkuperäiskansoihin kuuluneiden naisten, puolisoitten tai palvelijoiden mukana. Naisilla oli siten ratkaiseva rooli Uuden Maailman ruokien levittämisessä eurooppalaisten ruokapöytiin.

Earle on soveltanut monipuolisia lähteitä ja tuonut esiin myös aikalaisten positiivisia arvioita Amerikan alkuperäiskansojen ruoista. Tästä huolimatta hän vaikuttaa jättäneen espanjalaisvalloittajien muistelmien ja raporttien käyttämisen vähälle huomiolle. Asteekkien valloittaja Hernán Cortésin kirjeet sekä hänen rivimiehensä Bernal Díaz del Castillon muistelmat ovat mukana kirjan lähdeluettelossa, mutta joukkoon olisi suositeltavaa kuulua myös Álvaro Núñez Cabeza de Vacan muistelmateoksen. Kyse on yhdestä Floridaan suuntautuneen retkikunnan viidestä uljoonjääneestä, joka vietti vuosia eri intiaanikansojen orjana. Edellä mainitut muistelmat paljastavat, että konkistadorit eivät aina jakaneet aikakauden oppineiden käsityksiä Amerikan mantereiden ruokien alemmuudesta. Díaz del Castillon teoksesta päinvastoin paljastuu, että kirjoittaja piti eksoottisista hedelmistä ja paikallisista ruoista. Ne olivat hänelle täysin vertailukelpoisia espanjalaisten ruokien kanssa. Vaikka Earle mainitsee vastaavia poikkeuksia espanjalaisten oppineiden keskuudessa, konkistadorien kirjoittamien tietojen sivuuttaminen vaikuttaa vakavalta puutteelta.

Earlen tutkimus avaa uusia polkuja espanjalaisen kolonialismin tutkimuksessa. Teos osoittaa, miten niin arkinen asia kuin ruoka saattoi näytellä keskeistä osaa Espanjan siirtomaavallan vakiinnuttamisessa. Seuraukset näkyvät edelleen etenkin Latinalaisen Amerikan keittiön antimissa. Harva tulee ajatelleeksi, miten nykyisten herkkujen synnyn taustalla on Espanjan ja Amerikan alkuperäis-

väestön kulttuurien kivulias sekoittuminen, jota espanjalaiset siirtomaaisännät vallankäyttöllään edistivät.

VESA-MATTI KARI

Yleistajuisesti kolmikymmenvuotisesta sodasta

Olli Bäckström: Polttolunnaat. Eurooppa sodassa 1618–1630. SKS 2013. 558 s. ISBN 978-952-222-394-4.

Kolmekymmenvuotinen sota on Euroopan historian merkittävä vaihe, jonka katsotaan usein alkaneen keisarillisen neuvosten jäsenen murhayrityksestä. Teoksessaan Olli Bäckström tarkastelee konfliktin ensimmäistä kahtatoista vuotta, jotka hänen avanteesinsä mukaan olivat erillinen kokonaisuus. Hän nostaa sodan alkuvaiheen epäsymmetrisyyden sen keskeiseksi piirteeksi ja myös rinnastaa sen nykyisiin epäsymmetrisiin konflikteihin. Näkökulma on poikkeava, koska yleensä suomalaisessa historiankirjoituksessa on keskitytty kuvaamaan kolmikymmenvuotista sotaa Ruotsin liittyttyä siihen Kustaa II Aadolfin johdolla. Ruotsi-fokuksen puute laajentaa kuvaa ja alleviivaa sodan luonnetta nimenomaan keskieurooppalaisena konfliktina. Tämä on jo itsessään piristävää.

Teoksen laaja, suorastaan ensyklopedinen ote kuvaa erityisesti Pyhää saksalais-roomalaista keisarikuntaa sen värikkäässä moninaisuudessa. Bäckström onnistuu hyvin valottamaan keisarikunnan tavatonta monimutkaisuutta, aikaa ennen kansallismuutosta, ja kiistan eri osapuolten moninaisia, ei vähi-

ten uskonnollisia, intressejä. Tässä keisarikunnassa esimerkiksi Holsteinin herttua Kristian, keisarin vasalli ja henkilö, jolla oli merkittäviä intressejä keisarikunnan sisäisessä politiikassa, oli samalla Kristian IV, Tanskan kuningas. Keisarillisen vapaakaupungin Metzin asukkaat puolestaan tunnustautuivat myös Ranskan kuninkaan alamaisiksi.

Sodankäynnin luonteen tai lähinnä sotaa käyvien toimijoiden moninaisuudesta piirtyy selkeä kuva. Perinteisestä 1900-lukulaisesta sotakäsityksestä eroavana aseellisen voiman käyttäjinä nousevat esille muun muassa kaupalliset toimijat. Esimerkiksi alankomaalainen Itä-Intian kauppakomppania VOC (*Verenigde Oostindische Compagnie*) ajoi intressejään myös asevoimin. Havainto on mielenkiintoinen nykyaikana, jolloin suuryrityksillä on alati enemmän resursseja ja intressejä – myös konfliktialueilla. Kauppakomppaniat saattoivat ajaa etujaan asevoimin, mutta sodankäynnille leimaa antavin piirre olivat polttolunnaita vaatineet yksityisarmeijat, joiden toiminta perustui aseellisten palvelujen myymiseen milloin millekin konfliktin osapuolelle. Kyseessä eivät olleet pelkästään yksittäiset palkkasoturit tai palkkasoturijoukot vaan valtavat armeijat, sodankäyntiin erikoistuneet suuryritykset. Nämä armeijat olivat kenties instrumentteja kulloisenkin palkkaajansa poliittisten tarkoitusperien ajamisessa, mutta niiden omaa toimintaa ohjasi ennen kaikkea ansaintalogiikka. Sota oli niiden olemassaolon ehto, markkinaympäristö, joka takasi toimeentulon. Ilmiö, joka jossain määrin hakee vertailukohtia myös tästä päivästä, jossa eri puolilla maailmaa yhä useampia aikaisemmin yksinomaan valtiollisille asevoimille kuuluvaksi katsottuja tehtäviä ulkoistetaan yksityisten yritysten huoleksi.

Sotatantereiden eri osapuolten toimintalogiikan erot toivat oman

mausteensa selkkaukseen. Esimerkiksi käytäntö, jossa sotilasurakoitsijalle maksettiin väräyksen ja kotiuttamisen yhteydessä loi jo itsessään uusia konflikteja. Palkkaajat yrittivät päästä eroon omista palkka-armeijoistaan ja siirtää maksun hetkeä löytämällä uusia kohteita, joihin ne suunnata. Sodasta puuttuivat clausewitziläiset ratkaisutaistelut. Sen sijaan sota eteni laajana epäsymmetristen konfliktien kirjona, joka ulottui valtamerille asti. Merellisessä ympäristössä yksityisyritteliäisyys tuli esille erityisesti kaappareiden muodossa, mutta myös maa-alueita hallinneet merirosvot olivat osa konfliktin kuvaa. Yksityisarmeijoilla oli siis vahvasti konfliktia ylläpitävä logiikka, maailmalla nykyään riehuvat alueelliset konfliktit sotaherroilleen ovat vain osa jatkumoa.

Teoksen ansio on tapa, jolla se lähestyy kolmikymmenvuotista sotaa suomalaisen historiankirjoituksen kannalta tuoreesta näkökulmasta. Samalla se onnistuu avaamaan mielenkiintoisia näkymiä ajan sodankäynnin luonteeseen – oli kyse toimijoiden monimuotoisuudesta tai siitä kuinka konflikti edesauttoi valtiollisen rahatalouden uudistamista. Kirjan tavaton laajuus ja deskriptiivinen, kronologisesti etenevä, tapahtumaorientoitunut ote tekee siitä kuitenkin haastavan luettavan. Henkilöiden, motiivien, paikkojen ja ruhtinaskuntien kavalkadi on loppumattoman tuntuinen ja monipolvinen. Ilman pohjatietoja ja kiinnekohtia voi teos puuroutua, joskin lopun epilogi tarjoaa mielenkiintoista pohdintaa. Valittu esittämisen tapa ei myöskään tuo esille lähteiden ongelmia tai tulkinnallisia erimielisyyksiä, Bäckströmin kolmikymmenvuotisen sodan vuodet rullaavat eteenpäin ilman tämän tyyppistä keskustelua. Onneksi kirjassa on lähdeviitteet ja lähdeluettelo lisäämässä sen arvoa.

Polttolunnaat on sujuvasti kirjoitettu ja suurelle yleisölle suunnat-

tu. Teos maalaa mielenkiintoisen kuvan siitä, kuinka sattumanvaraisenolaisesti böömiläisten kapina laajeni sodaksi, joka ravisteli eurooppalaisen maailman perusrakenteita.

JOONAS SIPILÄ

Skandinaavinen kolonialismi

Magdalena Naum & Jonas M. Nordin (toim.): Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity. Small Time Agents in a Global Arena. Springer 2013. 327 s. ISBN 978-1-4614-6201-9.

Historioitsijoista, arkeologeista ja antropologeista koostuva tutkijajoukko on kirjoittanut uusia näkökulmia avaavan artikkelikokoelman skandinaavien osallisuudesta kolonialismiin modernin aikakauden nousun yhteydessä. Tutkijat keskittyvät ensisijaisesti Ruotsin ja Tanskan kolonialistiseen menneisyyteen, sen asemaan kansallisen historiankirjoituksen dominanssissa ja globaalin historiankirjoituksen uusissa tulkinnoissa. Artikkelit luotetaan globaalin materialistisen vaihdannan verkostot mikro- ja yksilötasolle saakka. Maantieteellisesti ne jakautuvat kahteen osaan. Osa artikkeleista käsittelee skandinaavien siirtomaapolitiikkaa ja sen seurauksia Afrikassa, Karibiassa ja Uudessa Ruotsissa Pohjois-Amerikassa. Toinen teemakokonaisuus tarkastelee pohjoisen kolonialismin eri ilmiöitä Islannissa, Grönlannissa, Ruotsin suomalaismetsissä ja Lapisna. Tanskalaisten pitkäaikainen läsnäolo Intiassa jää Helle Jørgensenin Tranquebarin perinneturismia koskevaan lukuun.

Kirjan ovat toimittaneet Lundin yliopiston arkeologi Magdalena Naum ja historiallisen arkeologian tutkija Jonas M. Nordin Tukholman historiallisesta museosta. Johdantoluvussa toimittajat ravistelevat historioitsijoita näiden vähäisestä kiinnostuksesta paikantaa Ruotsin ja Tanskan osallisuus kolonialismin maailmanlaajuisessa ekspansiossa, siihen sopeutumisessa, eurosentrisen maailmanäkemyksen ylläpitämisessä ja rodullisten ideologioiden tuottamisessa. Vieraantuminen kolonialismin tutkimuksen uusista avauksista on ylläpitänyt selityksiä, joiden mukaan Skandinavian kuningaskunnat eivät olleet missään tekemisissä kolonialismin aiheuttamien julmuuksien, taloudellisten ambitioiden ja voitontavoittelun kanssa. Skandinaavien siirtomaapolitiikka oli hyvän-tahtoista, ja lempeä kanssakäymisen Afrikan, Aasian ja Amerikan alkuperäiskansojen kanssa perustui enemmän yhteistyöhön kuin kiristykseen ja alistamiseen. Helle Jørgensen toteaa, että nykypäivän intialaisille Tanska on osittain unohtunut siirtomaavalta, vaikka Etelä-Intiassa sijaitseva Tranquebar oli Tanskan hallussa yli 200 vuotta 1620–1845.

Siirtomaamenneisyyteen asennoituminen on heijastanut Tanskassa ja Ruotsissa globaalin maailmanjärjestyksen muutoksia ja kansallisvaltioiden rakentamista. Vielä 1800-luvun lopulle Aasiassa ja Karibiassa pieniä siirtomaa-alueita omistanut Tanska oli globaalissa mielessä monikulttuurinen ja maailmanpolitiikassa mukana ollut merenkävijöiden kansakunta. Kun myöhemmin tapahtunut kansallisen identiteetin rakentaminen perustui agraariin ja monokulttuurisen yhteiskunnan varaan, Tanska deglobalisoitui.

Ruotsi etäännytti itsensä aikaisemmasta laajentumispolitiikasta Euroopan siirtomaajärjestelmän purkautuessa eikä Ruotsin 1600-luvun laajentumishakuisuus ollut

enää tärkeä tutkimusteema kuten Gunlög Fur kirjoittaa. Vasta 1980-luvulla tapahtui huomattavampi tutkimusparadigmojen muutos. Eteläisen pallonpuoliskon ja Pohjois-Amerikan Uuden Ruotsin lisäksi tutkijat käänsivät katseensa kolonialismin pohjoiseen ulottuvuuteen Skandinavian lähi-alueilla ja sen sisällä. Aluksi lähestymistapa kolonisaatioon oli vielä eurosentrinen, mutta seuraavalla vuosikymmenellä etnohistorioitsijat ja antropologisesti suuntautuneet historioitsijat tulkitsivat kolonialismia kulttuureiden kohtaamisena ja nostivat aikaisemmin alistetut kulttuurit ja niiden ihmiset aktiivisiksi toimijoiksi. Uuden vuosituhannen alkupuolella on taas tapahtunut tutkimusteemojen ja lähestymistapojen monipuolistuminen. Yhtäältä tutkimusaiheita on tarkasteltu eurooppalaisesta viitekehystä, toisaalta pohjoisen postkolonialistinen ja samalla kiistanalainen historiankirjoitus on lisääntynyt.

Kolonialismin kapea-alainen ymmärtäminen vain maailman kaukaisissa osissa olevien siirtokuntien valloittamisena ja omistamisena on osaltaan vaikuttanut ruotsalaisten ja tanskalaisten historiantutkijoiden käsityksiin. Globaalin historiankirjoituksen kontekstissa kolonialismiin kuului paljon muutakin. Siihen sisältyi erityisiä taloudellisia strategioita, kuten osallistuminen Atlantin kolmio-kauppaan ja pohjoisen riistäminen paikallisista välittämättä. Siihen sisältyi rotuun, erilaisuuteen ja valloittamisen ja alistamisen oikeudellisuuteen liittyvien ideologioiden tuottaminen ja reproduktio. Se asetti ihmisiä eri kategorioihin.

Artikkelikokoelmassa ei juurikaan käydä läpi ruotsalaisten ja tanskalaisten siirtomaahistorian poliittisia vaikutusperiä. Sen sijaan artikkeleiden keskiössä on globaalin talouden ja kaupan verkostoituminen ja sen vaikutukset. Hyvä esimerkki tästä on Chris Evansin ja

Göran Rydenin luku ruotsalaisesta raudasta laajentuvassa Atlantin taoudessa. Kirjoittajien mukaan brittien sokeriplantaaseilla Karibiassa orjien kuokat ja viidakkoveitset valmistettiin ruotsalaisesta teräksestä ja Bristolin orjakauppiat ostivat 1700-luvun alusta lähtien Gammelbon ruukin rautaa. Ruotsalaisraudalla oli suuri kysyntä myös Biafran lahdella Calabarissa. Rautaruukit Gammelbossa ja Leufstassa sopeuttivat tuotantoon Biafran lahden ja Birminghamin kysynnän mukaisesti.

Saint-Barthélemy Karibiassa oli ruotsalaisten pitkäikäisin siirtokunta vuodesta 1785 vuoteen 1878. Plantaasiviljelyyn sopimattomasta saaresta kehittyi ruotsalaisaikaan orjien välityskeskus muille Karibian saarille. Kolonialismin taustalla vaikuttivat merkantilistien voitontavoittelu ja valtiontalouden tasapainottaminen. Hollantilaisten valloittaessa Uuden Ruotsin vuonna 1655 Ruotsi havitteli sinnikkäästi omaa siirtomaata 1600- ja 1700-luvulla. Eräänlainen palkkio näistä ponnisteluista oli kannattamattomaksi osoittautunut Saint-Barthélemy, jonka ranskalaiset ostivat lopulta itselleen takaisin. Ideologisesti Ruotsin ja Tanskan siirtomaapolitiikka noudatti etelässä suurempien siirtomaavaltujen käytänteitä. Siirtokunnista lähetetyt kirjeet ja matkakertomukset osoittavat, että julmuus ja halvennattavat asenteet ei-eurooppalaisia ja ei-kristittyjä kohtaan olivat yleisiä myös Ruotsin ja Tanskan siirtokunnissa.

Karibiassa oli 1800-luvulla lukuisia orjakapinoita, joiden merkitystä orjuuden loppumisessa on ryhdytty selvittämään vasta uudemmassa tutkimuksessa. Tanskan vuosina 1675–1917 hallitsemalla St. Johnin saarella oli orjakapina vuosina 1733–1734. Kysymys ei ollut ainoastaan vapaudesta. Artikkelikoelmassa Louise Sebro etsii kapinan etnisiä juuria Afrikasta, sillä kapinan johdossa oli Akwamun

kuningaskuntaan Ghanassa itsensä identifioineet soturit. Kuningaskuntaa repinyt sisällissota 1720-luvulla loi laajat orjamarkkinat ja monet kuningasta tukeneet soturit joutuivat orjiksi Karibialle. Sotureiden entisen statuksen menettäminen saattoi olla Sebron mukaan syy St. Johnin orjakapinaan.

Etelän kolonialismista kirjoittaa myös Holger Weiss. Hän täsmentää Länsi-Afrikan ja tässä tapauksessa Tanskan Kultarannikon tukikohtien monikansallista koostumista ja eri väestöryhmien aseomistumista atlanttisessa kauppajärjestelmässä 1700-luvun alusta 1800-luvun puoliväliin. Ensiksikin harvoilla afrikkalaisilla oli mahdollisuus tuontitavaroiden kysyntään. Parhaat edellytykset tähän oli afro-eurooppalaisilla välittäjillä ja kauppiaille, jotka pystyivät hyödyntämään samanaikaisesti atlanttisia ja afrikkalaisia verkostojaan. He ostivat ja kuluttivat sekä eurooppalaisia että afrikkalaisia kauppatarvikkeita ja elintarvikkeita. Sama kulttuurinen kaksisuuntaisuus näkyi ryhmän muissakin elintavoissa ja käyttäytymisessä. Tanskan siirtokunnissa tanskalais-afrikkalaiset olivat useimmiten sotilaita, joiden verkostot olivat välittäjä- ja kauppiaaryhmää suppeammat. He kuluttivat eurooppalaisia tuontitavaroita rajoitetummin. Lisäksi eurooppalaisten tavaroiden tuontia määrittivät afrikkalaisten omat laatuvaatimukset.

Pohjoista kolonialismia käsittelevät artikkelit lähestyvät teemaa ekspansio- ja politiikan sijasta kulttuurin, sosiaalisten kerrostumien ja toiseuden näkökulmista. Daniel Lindmarkin mukaan ruotsalaisten koulutus noudatti Lapissa siirtomaissa tyypillisiä opetusohjelmia painottuessaan 1600- ja 1700-luvulla lukemiseen ja kristinuskon välittämiseen. 1800-luvun jälkipuoliskolla opetus heijasti aikakauden käsityksiä kulttuuritasojen erilaisuudesta ja rotuhygieniasta. Grönlannissa tanskalaiset halusivat

pitää alkuperäisväestön eurooppalaisesta kulttuurista erillään olevina metsästäjinä. Kieiloilla ja rajoituksilla estettiin ja säädeltiin grönlantilaisilta tuontitavaroiden saattavuutta ja avioliittoja tanskalaisten ja grönlantilaisten välillä. Välttämätön kaupankäynti synnytti kuitenkin eurooppalaisittain orientoituneen eurooppalaisen kauppiaajoukon, johon kuului myös naisia. Sen sijaan Tanskan pohjoisen kolonialismi Islannissa on vaikeammin argumentoivissa, ja kirjassa G. Lucas ja A. Parigoris myöntävät kysymyksen olevan alit monille tulkinnoille. He päätyvät näkemykseen, jonka mukaan Tanskan ja Islannin suhteita tulisi analysoida ensisijaisesti keskusreuna-alue-valsuhdeverkostojen muutosten virrassa.

Pohjoiseen kolonialismiin liittyy myös metsäsuomalaisen Ruotsissa ja Uudessa Ruotsissa kaskitaloutta harjoittaneiden metsäsuomalaisen identtinen toiseus. Fredrik Ekengren pitää tätä aikaisemman tutkimuksen luomaa kuvaa erilaisista metsäsuomalaisista liioiteltuna. Historiallisen arkeologian lähteiden valossa metsäsuomalaiset eivät kummallakaan seudulla olleet niin eriytyneet ja staattinen väestöryhmä kuin aikaisemmin on esitetty. Kirjan muissa Uutta Ruotsia ja Delawaren laaksoa käsittelevissä artikkeleissa tuodaan esille ruotsalaisiirtolaisten aineellisen kulttuurin erityispiirteitä. Niissä ilmeni kaipaus kotimaahan, mutta myös sopeutuminen paikallisiin elinolosuhteisiin ja intiaaniyhteisöihin. Ruotsin suurvaltopolitiikan ja eurooppalaisen rajamaan vaikutukset näkyivät muun muassa siirtokunnan linnoittamisessa. Samoin yhteistyö brittien ja hollantilaisten kanssa oli aikaisemmin ymmärrettyä tiiviimpää.

Artikkelikoelmaan lopuksi Andrey Horning ja James Symonds vetävät yhteen muiden kirjoittajien teesit skandinaavien kolonialismista. Molemmat toteavat, että ruot-

salaiset ja tanskalaiset olivat globaalin kolonialismin pieniä toimijoita, mutta toimijoita kuitenkin. Kolonialismin vaikutukset hivutautuivat jokapäiväiseen elämään ja koskettivat kaikkialla ja jokaista. Oliko näin? Tämä tulee vääjäämättä mieleen kirjan artikkeleita lukiessa. Horning kysyykin, jos kolonialismi todella oli näin kokonaisvaltaista eikä se tällöin menetä kaiken arvonsa tulkitsevana konstruktiona? Mihin vedetään raja? Milloin toiminta on paras selittää kolonialismilla ja milloin ei? Voidaanko esimerkiksi Ruotsin ja Suomen suhteita 1600- ja 1700-luvulla selittää kolonialistisesta viitekehyksestä?

Naumin ja Nordinin toimittama artikkelikokoelma herättää paikoin kysymyksiä kolonialismin ylitulkittamisesta, mutta sen poikkeittieteellisyys on kiistanotoinen. Erityisesti historiallisen arkeologian mikrohistoriallisten tutkimustulosten yhdistäminen globaalin historiankirjoituksen mahdollisuuksiin avaa uusia näkökulmia. Haasteita kirja asettaa myös kolonialismin käsitteelliselle uudelleen määrittämiselle.

SEPPÖ SIVONEN

Taiteilijaporvarillisuutta restauraatioajan Berliinissä

Akseli Salmi: *Künstlerbürgertum. The Social Spheres of Berliner Actors in the Years 1815–1848. Turun yliopiston julkaisuja B 354, Turun yliopisto 2012. 344 s. ISBN 978-951-29-5093-5.*

Ihmisen ammattinsa tai muun toimintansa kautta saavuttama sosiaalinen asema on henkilöhistorian kiinnostavimpia kohteita. Näytteli-

jät ovat yksi monista ryhmistä, jonka asema ja arvostus ovat kokeneet eri yhteiskunnissa monenlaisia muutoksia historian kuluessa. Yhden esimerkin tuoreine näkökulmineen tarjoaa toissa vuonna Turun yliopistossa tarkastettu Akseli Salmen väitöskirja.

Salmi kohdistaa tutkimuksessa katseensa näyttelijän ammatin erikoisasemaan restauraatioajan Preussissa 1800-luvun alkupuoliskolla. Salmen mukaan näyttelijät elivät poikkeuksellista elämää, mutta olivat samalla ”tavallinen osa aikansa yhteiskuntaa”, tarkemmin sanottuna porvarillista yhteiskuntaa (*Bürgerlich society*). Näin he jakoivat porvariston kanssa samat sivistyksen ihanteet, edustuksellisen elämäntavan ja perhearvot. Tätä näyttelijöiden saamaa asemaa Salmi luonnehtii taiteilijaporvaristoksi tai taiteilijaporvarillisuudeksi, josta hän käyttää saksankielistä termiä *Künstlerbürgertum*.

Salmen tutkimuksen keskiössä oleva porvarillisuus on ollut ja on edelleen paljon tutkittu teema niin Saksassa kuin muuallakin. Uudelleen tulkintoja, varsinkin arkipäivän, perheen ja naisten osalta, on viime aikoina julkaistu runsaasti. Keskeiseksi Salmen tutkimuksessa muodostuu, miten porvaristo ja porvarillisuus saksalaisessa kontekstissaan ymmärretään ja miten eri tutkijat ovat näitä käsitteitä määritelleet. 1800-luvun saksalaisen porvariston asemaa ja toimeentuloa tutkineiden historioitsijoiden, kuten Lothar Gallin, Thomas Nipperdeyn ja Jürgen Kockan, sekä käsitteanalyysin osalta Reinhart Koselleckin kanssa Salmi käy osin terävääkin keskustelua teesinsä pohjustamiseksi. Myös kasvatuksen (*Erziehung*) ja siihen liittyvän sivistyksen (*Bildung*) keskeinen merkitys poliittista valtaa vaillan olevan porvariston emansipoitumisprosessissa on väitöskirjassa hyvin esillä. Eikä julkisuustematiikan osalta Jürgen Habermasiakaan ole

unohdettu. Preussin ja Saksan historiassa Salmi tukeutuu paljolti brittitutkijoihin. Työssä arvioidaan myös joitakin pitkäaikaisia, etenkin kulttuurisia vaikutteita 1700-luvun lopulta lähtien. Sen sijaan Berliinin sosiaali- ja teollistumishistorian tutkimuksia on huomioitu vähemmän. Siten kaupungissa tapahtuneet elinkeinoelämän ja sosiaaliset muutokset jäävät jokseenkin yleisluontoisiksi.

Ajallisesti työ on rajattu Wienin kongressin päättymisestä 1815 Berliinin maaliskuun 1848 vallankumoukseen. Vuosi 1815 valtiollisen historian merkkipaaluna ei kuitenkaan ole työn sisällön kannalta niinkään ratkaiseva. Pikemmin sitä ovat olleet Preussissa hieinan aiemmin alkaneiden pysyvien reformien vaikutus ”porvarillistumiseen”. Yksi uudistus oli vuonna 1810 perustettu uusi yliopisto. Se muodosti Berliinin henkisen elämän keskuksen ja sivistysporvariston kiinnepohjan. Myös oikeudellisen aseman muutoksella vuodesta 1808 lähtien oli vaikutusta Preussin kaupunkiporvariston emansipoitumiseen. Siten työssä olisi voinut ottaa kantaa siihen, olivatko näyttelijät oikeudellisen asemansa kautta mitenkään porvarillistuneita.

Taiteilijaporvarillisuuden verifiointiin Salmi toteuttaa mikrotasolla tutkimalla kahden Berliinin silloisen puheteatterin, Königliches Schauspielhausin (Kuninkaallinen näytelmäteatteri) ja vuonna 1824 toimintansa aloittaneen Königsstädtisches Theaterin näyttelijöitä. Aluksi Salmi tarkastelee näyttelijöiden sosiaalista asemoitumista heidän perheensä, koulutuksensa, uransa ja tulojensa indikaattoreilla. Seuraava pääluke on omistettu näyttelijöiden työpaikalle, teatterille. Luvussa seurataan päivittäisiä rutiineja ja hovin suhdetta teattereihin. Liberalismin ja nationalismin sekä porvarillisten traditioiden näkyminen teatteriympäristössä muodostaa oman aihekenttensä.

Sen jälkeen siirrytään julkisuuteen: tähtikulttiin (*cult of stardom*) ja massamedian (*mass media*) vaikutukseen. Lopussa kerrotaan näyttelijöiden edustuksellisista elintavoista (*representative lifestyles*) sekä piirteitä heidän yksityiselämästään niin kotona, salongeissa kuin kahviloissakin. Myös asuin-osoitteet, kotien edustavuus ja perheet on otettu tarkastelun kohteeksi. Erityistä huomiota Salmi kiinnittää naisnäyttelijöihin ja heidän asemaansa. Työn loppuosa on jäsennetty näyttelijöiden toimintapiirin (*spheres*) mukaan. Kaikissa näissä sfääreissä Salmi tutkailee näyttelijöiden porvarillisuutta tai tarkemmin taitelijaporvarillisuutta.

Väitöskirjan pääotsikko *Kunstlerbürgertum* on sen verran jyrkää ohjelmaajulistus, että se antaa odottaa suurempaa kattavuutta paitsi näyttelijöiden porvarillisuuden myös heidän taiteilijuutensa olemuksesta. Tämä puoli on jäänyt hieman varjoon. Mikä erotti näyttelijät muista taitelijoista, tai mikä yhdisti heitä? Goethen näyttelijätaiteilijaa käsittelevän Wilhelm Meisterin vaikutusta 1800-luvun toimijoiden keskuudessa olisi ehkä voinut tarkastella enemmänkin. Aikalaiskeskustelun syvempi luotaaminen olisi varmasti ollut inspiroivaa, esimerkiksi kysymys, mikä ylipäätään oli tuona aikana taiteilijoiden suhde porvarillisuuteen? Romantiikan kirjailijoilla kuten Wilhelm Wackenroderilla, tai työssä useaan otteeseen esiintyvällä, kaksoisroolissa taiteilijana (kirjailija ja säveltäjä) eläneellä, mutta myös virkamiehenä toimineella E. T. A. Hoffmannilla oli tästä aivan eksplisiittisiä mielipiteitä. Molempien kirjailijoiden mukaan taiteilija ja porvari olivat vastakohtia eivätkä yhdistettävissä. Taiteilijoilla tosin viitattiin ajan kirjallisuudessa yleensä muskoihin tai säveltäjiin ja maalareihin. Todellisuudessa moni heistä, esimerkiksi kuuluisa kuvanveistäjä Schadow, eli varsin porvarillisesti.

Jos Berliinin näyttelijät kuuluivat taitelijaporvaristoon, herää vielä kysymys, oliko Berliinin teatterimaailma poikkeus porvarillisuudessaan? Vertailu muihin saksalaiseen teatterikaupunkeihin Preussissa tai esimerkiksi Weimariin, Müncheniin ja toisen suuren saksankielisen valtion Itävallan pääkaupunkiin, Wieniin, olisi antanut lisävalaistusta. Kytkeytyiväthän sitä paitsi monien Berliinissä toimineiden näyttelijöiden urat näihin paikkakuntiin.

Kiinnostavan aiheen vaikeaksi työsaraksi ovat muodostaneet lähteet. Paljon aineistoa on tuhoutunut ja säilynyttä on täytynyt etsiä monista eri arkistoista ja kirjastoista. Kuvaavaa tilanteelle on, että aivan hiljakkoin on ilmestynyt huutokauppamarkkinoilta uudelleen päivänvaloon 1800-luvun alun Königliches Schauspielhausin legendaarisen johtajan August Wilhelm Ifflandin kadoksissa ollut arvokas kirjeenvaihtokokoelma. Tekijällä onkin ollut käytettävissä näyttelijöiden elämänpiiriä kattavaa (oma) elämäkertamateriaalia lähinnä vain kolmesta näyttelijästä. Tähän materiaaliin tekijä sanoo tutkimuksensa ennen kaikkea pohjaavan. Kauppiaan poika, Eduard Devrient, on näistä tunnetuin ja tutkituin. Toisen kuuluisuuden, aatelisperäisen Charlotte von Hagnin, alkuperäisistä päiväkirjoista Salmi on löytänyt paljon uutta, etenkin naisnäyttelijän näkökulma on saatu esiin. Vähemmän menestyksekkäs puutarhurin poika Adolph Bethge ja hänen runsaslukuiset muistiinpanonsa tuovat sopivan kontrastin. Työn ajallisen kattavuuden näkökulmasta yksi ongelma on, että näiden kolmen henkilön jälkeensä jättämien papereiden painopiste on vasta 1830- ja 1840-luvulla. Salmi on kuitenkin täydentänyt aineistoa käyttämällä hallinnollisia lähteitä, järjestöasiakirjoja ja jonkin verran lehdistöä. Näistä on ollut apua Salmen kohdistaessa huomionsa teatteriin myös työpaikka-

na. Lähteet eivät aina, esimerkiksi yksityiselämä-jaksossa, kerro kovinkaan paljon sellaista, joka ei jo olisi muista yhteyksistä tuttua.

Akseli Salmen tutkimus on asiallista ja mielenkiintoista luettavaa. Henkilöstöhakemisto olisi ollut kätevä apu lukijalle, vaikkakin liitteenä oleva näyttelijäluettelo korvaa osin tämän tarpeen. Osoitehakemisto ja kartat kirjan lopussa havainnollistavat hyvin näyttelijöiden asuinpaikkoja. Näyttelijät asuivat yleensä oman teatterinsa läheisyydessä. Kuninkaallisen teatterin lähiseutu oli arvostettua asuinalueita. Osoite ei kuitenkaan vielä kerro koko totuutta siitä, millaisissa oloissa, miten "edustavasti" asutaan ja miten "porvarillisia" ollaan. Alexanderplatz, jonka laidalla Königstädtisches Theater sijaitti, ja sen lähikadut, eivät komeasta nimestään huolimatta olleet porvarillisen representaation laatuosoitteita.

Salmen tutkimuksen yksittäiset tulokset ovat kiinnostavia, joskin odotettuja. Loppupäätelmässään Salmi toteaa: "Berlin's actors belonged to the bürgertum because of their income level" (s. 321). Tutkimuksessa kerätyt muut argumentit näyttelijöiden porvarillisuudesta liittyvät elämäntapaan: he olivat taitelijaporvareita sosiaalisten porvarillisten aktiivisuksiensa kautta. Työ sisältää mielenkiintoisesti nivoutuneena henkilöhistoriaa, kaupunkihistoriaa ja teatterihistoriaa, vaikkakaan ei teatteritieteen varsinaisessa merkityksessä. Salmi on itse kategorisoinut tutkimuksensa osittain teatteri-, osittain sosiaali- ja arkipäivän historiaksi.

Tekijä on osoittanut erityisesti lähdemateriaalinsa ja tutkimuskirjallisuuden analysoinnin kautta syvää perehtyneisyyttä aikakauden porvarillisuutta käsittelevään problematiikkaan. Ottamalla siihen kriittisesti kantaa hän on luonut hyviä synteesejä ja esittänyt päiväkirjamateriaalinsa pohjalta rohkei-

takin kannanottoja ”taiteilijaporvariston” alaryhmän merkityksestä 1800-luvun alun porvariston tulevalle tutkimukselle.

HANNES SAARINEN

Suomalaisen aatelin kokonais-analyysi

Alex Snellman: Suomen aateli. Yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939. Unigrafia 2014. 403 s. ISBN 978-952-10-9750-8.

Alex Snellmanin väitöskirja aatelista yhteiskunnan eliitinä ei voisi aihepiirinä olla ajankohtaisempi. Eduskunta vietti viime vuonna kansanvallan 150-vuotisjuhlia. Lisäksi muutaman vuoden päästä tulevat itsenäisyyden 100-vuotisjuhlat. Snellmanin väitöskirjalle pienestä, mutta vaikutusvaltaisesta ryhmästä, on suuri tilaus, koska suomalaisen kansakunnan itseymmärryksen kannalta keskeisimpien henkilöiden tai ryhmien kokonaiskertomuksia ei ole vielä avattu. Suurta kuvaa ei ole syntynyt, koska perinteisesti tutkimuskohteena ovat olleet enemmän instituutit kuin henkilöt. Vaikka henkilöihin olisikin keskitytty, yksilö yhteisönsä jäsenenä on jäänyt vähemmälle. Viimeisen 20 vuoden aikana tutkimuksessa on siirrytty vähitellen instituutiohistorioista biografisiin ja sosiologisiin tutkimusmenetelmiin. Snellmanin väitöskirja on vahvistamassa tätä kehitystä ja inspiroimassa uusia linjoja.

Väitöskirjassaan Snellman tarjoilee kokonaiskertomuksen häviävän pienestä kosmopoliittisesta aatelista, jonka toiminnan seu-

raukset ulottuvat 130 vuoden ajan yhteiskunnan eri osa-alueille hallintoon ja poliittiseen toimintaan, taloudelliseen ja sosiaaliseen elämään sekä tieteisiin ja taiteisiin. Snellmanin kysymyksenasettelu on hedelmällinen. Miksi niin monet vallan merkkihenkilöt ovat 1800- ja 1900-luvun alussa aatelisia tai aateloitu? Tutkimuksen metodinen lähtökohta aatelin roolista on rakenteiden historiaa tai eliitin sosiaalishistoriaa. Hedelmällisimmät johtopäätökset nousevat tästä näkökulmasta. Instituutiohistoria ei selitä poliittista toimintaa pietarilaisia hallintotottumuksia noudattavassa hallinnossa, jossa keskuhallinnon toiminta perustui keisarin itsevaltaiseen persoonaan. Snellmanin väitöskirja on vakuuttava esimerkki siitä, miten yhteiskunnallista valtaa voi ja pitää tutkia sosiaalisen todellisuuden kautta. Mitä vanhemmista ajoista on kysymys, se on ainoa keino kuvata kansakunnan rakennustyötä ja niitä voimia, jotka ovat sitä ohjanneet. Muodot ovat tyhjiä kunnes yksilöiden toiminta täyttää ne.

Johtopäätösten perustuessa tyhjien muotojen ja rakenteiden täyttämiseen, haasteeksi tulee riittävä vuoropuhelu aikaisemman tutkimuksen kanssa. Yhteiskunnan huipulla toimivan yhteisön tutkimus tulee ymmärrettäväksi vain keskushallinnon ja sen alaisen virkailituksen ja eri hallintoyksiköiden toiminnan avaamisen kautta. Se on välttämätöntä Suomen suuriruhtinaskunnassa hovivaltaisen hallitsemisen takia, koska senaatti ei ollut hallitus tai senaattori ministeri. Tässä jatkuvuudessa itsenäistymisenkin merkiksi nimilappujen vaihtamista. Käytännöt muuttuivat vasta myöhemmin.

Alex Snellmanin väitöskirjan lähtökohta on selkeästi ollut kuiskuttelu itsevaltaisen keisarin korvaan. Se ratkaisi, kuinka pitkään huipulla pysyttiin. Snellmanin väitöskirjassaan esittelemä Pierre Bourdieun pääomamallin uudelleenmuotoilu

ja erityisesti statuspääoman käsitteen käyttöönotto konkretisoi hyvin vallankäytön mekanismeja keisarikeskeisen hovihallinnon ilmapiiressä. Snellmanin muotoilee asian modernin toimivasti: hallitsija on statuspääoman tuottajana kunnianosoitusten lähde.

Snellman on kuitenkin pitänyt Bourdieun tapaa jättää käsitteet avoimeksi ja empirian myötä muokkautuvaksi ongelmallisena, sillä hän on halunnut käsitteillä ja otella sekä eritellä empiriaa. Erityisesti tämä näkyy aatelin ammattirakenteiden analyysissä, joka perustuu kansainvälisen vertailukelpoisuuden takaavaan HISCO-luokitukseen (Historical International Standard Classification of Occupations), jonka pohjana on kansainvälisen työjärjestö ILO:n ammattiluokitus. HISCO-luokituksen avulla aineisto on huolellisesti purettu 12 havainnolliseksi kuvioksi ja 46 liitetäulukoksi. Tutkimus perustuu 20 000 henkilön Suomen ritarihuoneeseen kirjattuun aatelisaineistoon, ja tekijä kuljettaakin 130 vuoden ajan valtavaa aineistoa eri periodien läpi. Hän käy huolellisesti läpi valtiopäivätapahumat, aatelissäädyn jäsenten lukumäärät, hallussa olleet virat ja kartano-omistukset. Ruohonjuuritasolla Snellman havainnollistaa analyysiä 8 esimerkkisuvun avulla.

Väitöskirjatutkimuksen tietomäärä on poikkeuksellisen valtava ja informaatioarvoltaan merkittävä. Tutkimuksen huomattava ansio onkin se, että analyysin kohteeksi on otettu koko aineisto eikä siinä ole tyydytty otokseen. Käytännön ilmiömaailman luokittelu puhtaaksiviljeltyä tuottaa kuitenkin haasteita. Automatisoitu ammattikoodaus voi jäädä peittämään todellista informaatiota ja vertailtavuus aikaisempiin tutkimuksiin kärsii. Tiedostaen tämän Snellman on kuitenkin todennut, että HISCO-menetelmä soveltuu heikosti ylemmän virkamiehistön kuvailuun. Kaikesta huolimatta hä-

nen mielestään hyödyt voittavat haitat, minkä hän kykeni osoittamaan väitöstilaisuudessa perustelemalla ratkaisuaan suuren aineiston mitattavuudella ja kansainvälisen vertailun mahdollisuudella.

Snellman toteuttaa tutkimusideansa ansiokkaasti antamalla aate-lissäädyllä sisällön ihmisten toiminnan kautta. Tutkimus osoittaa, että aikaisemmista käsityksistä poiketen aatelin asema eliitissä säilyi vuoteen 1906 ja hävisi kokonaan ensimmäisen ja toisen tasavallan taitteessa. Alex Snellmanin mukaan aatelin lähtökohdat olivat paremmat. Heillä oli pääomia, joita muilla ei ollut. Snellman kuvaa huolellisesti, miten ne olivat kuitenkin vain mahdollisuuksia, jotka eivät enää taanneet mitään. Suomen aateli menetti asemansa, kun monarkia loppui. Siirtyminen uusiin rooleihin tapahtui rauhanomaisesti; se ei kaatunut vallankumouksessa. Vanha eliitti luopui vallasta vapaaehtoisesti. Tämä mahdollisti osaltaan nykyisen tasavaroisen Suomen syntymisen eikä maahan jäänyt vahvaa luokkayhteiskuntaa brittiläiseen tapaan.

Snellmanin väitöskirjan suuri ansio on, että aineiston hallinta ja johtopäätökset syventävät erinomaisesti kuvaa kansakunnan rakennustyöstä rakentaen siitaa nykypäivään. Väitöskirja tulee inspiroimaan suuresti uutta tutkimusta sekä rohkaisee ja antaa välineitä tarttumaan satojakin vuosia vanhoihin tutkimuskohteisiin.

RAIMO SAVOLAINEN

Maailman terveimmät lapset

Astri Andresen, Ólöf Gardarsdóttir, Monika Janfelt, Cecilia Lindgren, Pirjo Markkola & Ingrid Söderlind (toim.): Barnen och välfärdspolitiken. Nordiska barndomar 1900–2000. Dialogos Förlag 2011. 459 s. ISBN 978-91-7504-234-3.

Barnen och välfärdspolitiken on tuhti, 450-sivuinen lukupaketti 1900-luvun pohjoismaisista lapsuuksista ja lapsuuskäsityksistä. Kirjoittajat ovat historian, sosiaal historian ja yhteiskuntatieteiden tutkijoita Suomesta, Ruotsista, Norjasta ja Islannista, ja heidän asiantuntemuksensa käy hyvin ilmi jo teoksen kirjallisuusluettelosta. Kyseessä ei ole kuitenkaan artikkelikokoelma vaan monografia, tekijöidensä yhteisen tieteellisen pohdiskelun tulos ja sellaisena sekä kunnianhimoinen että verrat harvinainen julkaisemisen muoto.

Lapsuus ei ole historian tutkimusaiheena enää marginaalinen, vaan päinvastoin siitä on tullut intensiivisen poikkiteollisen kiinnostuksen kohde. Viimeisen vuoden sisällä pelkästään Euroopassa on järjestetty lukuisia lapsuutta käsitteleviä konferensseja, joissa on ollut myös historiatieteen näkökulmaa edustavia sessioita. Esimerkiksi huhtikuussa 2014 järjestetyn Euroopan sosiaal historian konferenssin (ESSHC 2014) yksi pääteemoista oli kasvatusta ja lapsuus. Kun lapsuutta käsiteltiin myös lukuisissa muissa sessioissa, konferenssissa esitettiin varovaisestikin arvioiden kolmisenkymmentä paperia, joiden fokuksessa oli lapsi tai lapsuus. Monitieteisellä lapsuuden tutkimuksella on myös pysyvä jansija useissa yliopistoissa.

Kirjassa esitellään yhteispohjoismaisen tutkimusprojektin tuloksia, joten sen keskeinen kehikko ovat Pohjoismaat. Niitä käsitellään yhtäältä kulttuurisesti, yhteiskunnallisesti ja poliittisesti yhtenäisenä alueena, mutta toisaalta nostetaan esiin mielenkiintoisia ja yllättäviäkin eroja maiden välillä. Lapsuutta hahmotetaan siihen kohdistuneen julkisen keskustelun ja viranomais toimien kautta. Käsittely jakautuu lukuihin aihepiireittäin ja niiden sisällä aikakausittain. Omat lukunsa saavat sellaiset ilmiöt kuin hyvinvointivaltio, väestökehitys ja perhepolitiikka, sosiaalinen lastenhuoltotyö, koulutus ja terveys sekä sota- ja pakolaislapsuus. Osa tutkimustuloksista vahvistaa entisiä oletuksia, osa ravistelee niitä, ja miltei poikkeuksetta 2000-luvulle ulottuva tarkastelu kommentoi ansiokkaasti myös nyky-yhteiskunnan tilaa.

Kirjan runsaudensarvesta poimin muutamia mielestäni mielenkiintoisia havaintoja, joista ensimmäinen liittyy kirjan toimijoihin eli pohjoismaihin. Tutkijat muistuttavat, etteivät pohjoismaat ole suhteessaan lapsuuteen toistensa kaltaisia sattumalta tai ”luonnostaan” vaan suunnitellusti ja aktiivisen yhteistyön tuloksena. Yhteistä linjaa on rakennettu muun muassa lastenhuoltokongresseissa (1920–1970). Niiden tuloksena on syntynyt käsitys ”pohjoismaisesta lapsesta ja lapsuudesta”, joka on olemassa nimenomaan hyvinvointivaltion viitekehityksessä. Hyvinvointivaltio osoitetaan lukuisin esimerkein hyvän lapsuuden takeeksi.

Yhteisestä näkemyksestä ei kuitenkaan ole väistämättä ollut seurauksena samanlaisia käytännön ratkaisuja. Maiden välisten, ehkä vähäisiltä näyttävien erojen pohdiskelu johtaa mielenkiintoisiin johtopäätöksiin. Esimerkiksi tapa järjestää lasten päivähoitoa jakanut pohjoismaat kotihoitoa suosi viin (Norja, Islanti ja Suomi) ja julkista päivähoitoa kannattaviin

maihin (Ruotsi ja Tanska). Toinen esimerkki liittyy avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeuksiin, jotka on Norjassa priorisoitu oletetun elättäjän oikeuksia tärkeämmiksi ja suojattu lainsäädännöllä jo vuonna 1915. Samaan aikaan Suomessa ja Ruotsissa au-lapselle ei haluttu myöntää vastaavia oikeuksia esimerkiksi isän nimeen ja perintöön. Erilaisia käytäntöjä on julkisessa keskustelussa perusteltu muun muassa kasvatuksellisilla ja sosiaalisilla syillä, mutta taloudelliset tekijät ovat useimmiten olleet ratkaisevampia kuin on ääneen lausuttu.

Sota- ja pakolaislapsuutta käsittelevä luku osoittaa, kuinka lujasti lapsuus ja ulkopolitiikka ovat liittyneet toisiinsa 1900-luvulla. Sotien ja aseellisten konfliktien vaikutus lapsien elämään pelkäästään Euroopassa on ollut hätkähdyttävä. Tutkijat tarkastelevat lasten asemaa käyttäen esimerkkinä tilanteita, joissa lapset on lähetetty turvaan. Kyseessä on siis toimenpide, jonka lähtökohtaisesti ajatellaan liittyvän ”lapsen parhaaseen”.

Pakolaislasten vastaanottaminen oli ulkopolitiittinen teko, tuen osoitus lähtömaalle tai jollekin sen poliittisista toimijoista (wieniläislapsset, demokraattisen Espanjan pakolaislapset, suomalaiset sotalapset). Lähtömaan ja vastaanottavan maan poliittisilla suhteilla oli selkeä vaikutus siihen, miten turvaan lähetettyjä lapsia kohdeltiin. Poliitikan lisäksi uskonto ja etninen alkuperä vaikuttivat lapsen asemaan enemmän kuin heidän statuksensa lapsina tai sodan uhreina.

Mennyt vuosisata osoitti, että sodan jaloissa lapsen asema on toisarvoinen. Muuan kirjan monista ajankohtaisista huomioista on, että mikä tahansa yhteiskunnallinen kriisi uhkaa nopeasti sysätä lapsen tarpeet marginaaliin. Suomessa on hälyttäviä merkkejä siitä, kuinka lapsen etu tukahtuu lastensuojelun silmien alla, kun talouskasvu laahaa.

Kolmas, ajankohtainen teema on stabiliteetti, lapsen elämän pilarien pysyvyys ja vakaus, jonka katsotaan olleen suurimmillaan toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Tuolloin syntyivät lapset, jotka kasvoivat biologisten vanhempiansa kanssa jäämättä orvoksi ja menettämättä sisaruksiaan kuolemalle. Vuosisadan lopulla tämä stabiliteetti mureni niiden lasten elämässä, joista vanhempien eron myötä tuli vuoroviikko-asujia ja uusperheen jäseniä. Sadan vuoden perspektiivi tarjoaa mainion tilaisuuden erilaisten perheiden ja pysyvyyden vaikutusten tarkasteluun.

Tätä kirja-arvioita kirjoittaessani olen aprikooinut kaikkein eniten julkaisukielen valintaa. Kirja on paitsi perusteellinen historiallinen tutkimus myös relevantti puheenvuoro ajankohtaisessa keskustelussa lapsuudesta, hyvinvointiyhteiskunnan rapautumisesta ja sen seurauksista. Onko teos tarkoitettu käsikirjaksi pohjoismaiseen käyttöön, johon tarkoitukseen se onkin varsin käyttökelpoinen, vahvistamaan jo entuudestaan vilkasta pohjoismaista yhteistyötä? Siinä tapauksessa toivon, että suomalaisten lainsäätäjien pakkoruotsi on niin hyvässä kunnossa, että he kykenevät poimimaan kirjan monista hyvistä havainnoista osiittain tämän hetken poliittisten päätösten perusteluiksi.

Pohjoismainen lapsuus ansaitse tulla tutkituksi jo siitakin syystä, että Unicefin mukaan maailman terveimmät lapset elävät Pohjoismaissa. Olisiko tämä tieto kannattanut jakaa julkaisemalla kirja englanniksi?

MARIANNE JUNILA

Ylioppilaslehden vuosisata

Jukka Kortti: Ylioppilaslehden vuosisata. Gaudeamus 2013. 796 s. ISBN 978-952-495-288-0.

Ylioppilaslehti on instituutio. Tällä toteamuksella Jukka Kortti aloittaa *Ylioppilaslehden* historiateoksen, ja siihen on helppo yhtyä. Lehden satavuotisen historian kunniaksi laadittu teos osoittaa jo mittasuhteitaan institutionalisoitunutta asemaa. Kortin kirjoittama *Ylioppilaslehden vuosisata* on järjestyksessä jo toinen lehden historiaa käsittelevä kirja. Matti Klingin ja Mauno Harmonin teos *Ylioppilaslehti* ilmestyi noin 30 vuotta sitten. Uuden *Ylioppilaslehden* historian tuottaminen kertoo samalla, miten merkittävänä Helsingin yliopiston ylioppilaskunta näkee oman panoksensa yliopistoyhteisössä ja koko yhteiskunnassa. Ylioppilaskunta haluaa tuottaa jatkuvasti uusia kertomuksia omasta menneisyydestään.

Ylioppilaslehden historiaprojekti eroaa tyypillisestä tilaushistoriasta siinä suhteessa, että aikaisempaa tutkimusta on tarjolla paljon. Vuosikymmenten kuluessa lukuisissa tutkimuksissa on analysoitu opiskelijaliikkeitä, opiskelijapolitiikkaa ja opiskelijoiden yhteisöjä kuten osakuntia. Ylioppilaspolitiikkassa vaikuttaneista henkilöistä ja monista entisistä *Ylioppilaslehden* päätoimittajista on laadittu elämäkertoja, tai he ovat julkaisseet muistelmia. Jukka Kortti toteaaakin, että ensimmäisen sukupolven tutkimus on tehty ja seuraavan sukupolven on mahdollista etsiä uusi näkökulma. Kortti itse on yhteiskuntatieteellisesti suuntautunut modernisaatiotutkija. Hän opiskeli maisteriksi Oulun yliopistossa eikä Helsingin yliopiston ylioppilaskun-

ta tullut Kortille tutuksi, vaikka hän myöhemmin väitteli Helsingissä. Historiateoksen esipuheessa hän toteaa rohkeasti olleensa tutkimustyön alkaessa ummikko suhteessa Helsingin yliopiston yliopilaskuntaan.

Historiateoksen johdanto-osassa Kortti määrittelee näkökulmansa ja metodinsa lähtiessään tutkimaan *Ylioppilaslehden* historiaa. Keskeiset käsitteet, joiden kautta analyysi etenee, ovat yhteiskunnallinen sukupolvi ja julkisuus. Lisänä tähän Kortti tuo uudenlaisen näkökulman mediahistoriaan. Asa Briggsin ja Peter Burken teoksen *Social History of the Media* esipuheessa mediahistorian pyrkimykseksi määritellään ”osoittaa menneisyyden merkitys nykyisyydelle tuomalla historia mediatutkimukseen ja media historiaan”.¹ Miten tämä toteutuu *Ylioppilaslehden* historiassa? Tekijän pyrkimyksenä on korostaa viestintähistoriallista kontekstia eli median ja journalismin yleistä kehitystä. Lehden kirjoittelua ja kehitystä seurattaessa katsotaan, mistä muissa ylioppilas-, kulttuuri- ja mielipidelehdissä puhuttiin. Teoksessa esitellään journalismin toteuttamiskäytäntöjä, ulkoasussa tapahtuneita muutoksia ja lehden taloutta. Myös lehden konkreettinen tekeminen ja toimittamisen kiihkeä rytmi tulee värikkäästi esiin. Tutkimustehävän laajuuden ja aineiston massiivisuuden vuoksi metodin toteuttaminen jää kuitenkin kevyeksi eikä kovin syvällisiin tulkintoihin ole mahdollista edetä.

Johdanto-osuudessa lukija kuljetetaan lehden maailmaan esitelmällä kunkin vuosikymmenen yleinen kehitys ja *Ylioppilaslehden* linjaukset. Tämä osuus näyttyy pikakurssina suomalaisen yhteiskunnan historiaan, ja se voisi olla

1. Asa Briggs & Peter Burke, *A Social History of the Media. From Gutenberg to the Internet*. Third edition. Polity Press 2009, ix.

yhä hyvin teoksen loppuyhteenvedo. Tällainen johdanto toimii apuvälineenä niille lukijoille, jotka eivät halua lukea kannesta kanteen koko massiivista teosta. Lisäksi siitä on apua lukijoille, jotka lähestyvät *Ylioppilaslehden* historiaa hakuteoksena ja käsikirjana.

Satavuotinen historia on jäsennetty yhdeksään pääluokkaan, joissa käsittely etenee päätoimittajakausittain. Paikka paikoin lehden kirjoittelua referoiva ote on vaarassa puuduttaa lukijan. Kunkin pääluvun viimeiset alaluvut tarkastelevat lehden taloutta ja toimituksellisia kysymyksiä. Rakenne tuo toiston tunnetta, kun jo näyttämöltä poistuneet päätoimittajat kuljetetaan uudelleen kehään. Liitteessä n:o 1. on esitelty *Ylioppilaslehden* rakenteellisen analyysin metodologiaa. Koska tämä liite selittää esiin nostettuja teemoja, sen olisi voinut esittää jossain muodossa jo varsinaisen käsittelyn yhteydessä.

Teoksessa on 40 tietolaatikkoa, joissa kerrotaan yksityiskohtaisemmin tärkeistä henkilöistä, tapahtumista ja ilmiöistä, jotka liittyvät *Ylioppilaslehden*. Tietolaatikoiden toinen tehtävä on antaa tietoja asioista ja yksityiskohdista, joita ei varsinaiseen leipätekstiin ole voinut liittää. Aiheina on esimerkiksi russofobia, AKS:n ideologi Niilo Kärki, yleislakko sekä ylioppilaat ja brittipoppi.

Ylioppilaslehden historia perustuu laajaan lähdeaineistoon. Pelkästään sadan vuoden lehdet ovat valtava aineisto. Lisäksi tutkija on käyttänyt primaariaineistoa, joita osakunnat, ylioppilaskunta ja lehden oma kustannusyhtiö ovat tuottaneet. Myös lukuisat historiateokset (Helsingin yliopisto, ylioppilaskunta, osakuntahistoriat, muistelmat, elämäkerrat) ovat tarjonneet näkökulmia *Ylioppilaslehden* tutkimukseen. Edelleen lähdeaineisto sisältää 43 haastattelua, jotka on tehty ennen kuin kirjoittaja tuli mukaan historiaprojektiin. Ilmeisesti tästä johtuu, ettei muisti-

tietoaineistolle ole voitu antaa niin suurta roolia, minkä se olisi voinut tarjota. Toivottavasti haastatteluja on mahdollista käyttää tulevissa tutkimuksissa.

Kortti kirjoittaa sivulla 19, ettei *Ylioppilaslehden* historia ole ”eliittitutkimusta”, vaikka runsas haastatteluaineisto olisi tarjonnut tällaiseen tutkimukseen hyvät mahdollisuudet. ”Eliittitutkimuksen” käsite jää tässä yhteydessä epämääräiseksi. Tekijä ei suoraan kerro, miten hän ymmärtää eliittien tutkimuksen ja mitä sillä tarkoitaa. Kirjoittaja tekee kuitenkin hyvän yhteenvedon sivulla 176, miten *Ylioppilaslehti* oli vuosikymmenten ajan eliittikoulu ja *Ylioppilaslehden* avustaminen kuului jokaisen kunnianhimoisen ja urasuuntautuneen nuoren sivistyneistöaktiivin ansioluetteloon. *Ylioppilaslehden* päätoimittajat ja toimittajat ovat olleet eliittisiä, ja *Ylioppilaslehti* on ollut kasvualusta suomalaiselle sivistyneistölle, joka on määritellyt suomalaista kulttuuria ja suomalaista elämää. Teoksen loppuyhteenvedossa tämä vielä todenneetaan osuvasti otsikolla ”Sivistyneistöareena ja eliittihautomo”.

Ylioppilaslehden historiassa olisi yhden tai parin tietolaatikon verran voinut kuvata kootusti tavallista ylioppilasta esimerkiksi kertomalla vähän määrällisiä muutoksia. Lehden lukijakunta on laajentunut valtavasti, kun vuonna 1913 Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa oli läsnä olevia ylioppilaita noin kolme tuhatta. 2000-luvulla yliopisto-opiskelijoita on noin 160 000. Tietolaatikon avulla olisi voinut kertoa, miten yhä suurempi osa ikäluokasta on päässyt korkeakouluihin, ja miten opiskelijajärjestö on muuttanut 1900-luvun kuluessa. Naiskysymys herätti *Ylioppilaslehdessä* keskustelua jo 1910-luvulla. Kortin historiateoksessa AKS saa niin suuren huomion 1920- ja 1930-luvulla, että vuonna 1926 käyty keskustelu naisylioppilastyypistä ei lehden historiassa nos-

teta enää esiin, kuten ei myöskään 1930-luvun keskustelua ylioppilas-tulvasta.

Myös sota-aika jää lehden historiassa vähälle huomiolle. Tähän on varmaan syynä se, että lehti ilmestyi epäsäännöllisesti, ja yliopistot ja korkeakoulut olivat suljettuina kokonaan lukuvuoden 1941–1942. Sota-aika olisi kuitenkin ollut vähintään yhden tietolaatikon arvoisen. Se toi merkittäviä muutoksia opiskelukulttuuriin ja rintamaopiskelijoille kehitettiin erityisjärjestelyjä. Olisi ollut kiinnostavaa tietää, mitä *Ylioppilaslehti* tästä kertoi tai kertoiko mitään.

Ylioppilaslehden historia on 100-vuotiaan, institutionaalisen aseman saavuttaneen viestintävälineen tilaushistoria. Tilaustutkimuksessa on kirjoittajan aina otettava huomioon tilaajan toivomukset ja jopa vaatimukset. Ammattitutkijan tehtävänä on laatia tieteellisesti korkeatasoinen tutkimus. Joskus tavoitteita on vaikea sovittaa yhteen, koska kaikesta huolimatta tilaustutkimukseen liittyy erityisiä teoksen toimivuuteen ja käytettävyyteen liittyviä vaatimuksia. *Ylioppilaslehden* kaltaisen instituution historian pitää toimia käsikirjana ja hakuteoksena vielä muutaman vuosikymmenen kulu-tua. Sen pitää kertoa tulkinta *Ylioppilaslehden* ja ylioppilaiden merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa, mutta vastata myös kysymyksiin kuka, mitä, missä ja milloin. Jukka Kortti on onnistunut tekemään tieteellisesti korkeata-soisen tutkimuksen, joka täyttää tutkimukselliset tavoitteet, mutta palvelee käsikirjana ja hakuteokse-na tulevia tutkijoita, toimittajia ja muuten asiasta kiinnostuneita. Liiteosaan on listattu *Ylioppilaslehden* toimitukset, kuvioita on laadittu kertomaan lehden levikistä ja liitteenä on kuvasto, joka kertoo lehden ulkoasussa tapahtuneista muutoksista. Teoksen varsinainen kuvitus kertoo omaa tarinaansa *Ylioppilaslehden* vuosisadasta.

Varsinaisia valokuvia on melko vähän, mutta aikakauden tunnelmaa luovat *Ylioppilaslehdessä* julkaistut mainokset, lehden kansikuvat ja lukuisat pilapiirroksot.

Jukka Kortin kirjoittama *Ylioppilaslehden* historia on hieno työ. Teokseen on panostettu paljon ja tutkija on syvällisesti perehtynyt tutkimaansa ilmiöön. Kirjoittaja on tavoittanut *Ylioppilaslehden* suuret linjat, joiden kautta kerrotaan tarinaa Suomesta. Paikkansa ovat löytäneet kunkin aikakauden ylioppilaiden ja ylioppilasliikkeiden kulttuuriset erityispiirteet.

MERVI KAARNINEN

Armottomalla arkistotyöllä hienoja tarinoita

Olli Korjus: Kuusi kuolemaan-tuomittua. Atena 2014. 461 s. ISBN 9523000241.

Olli Korjus on kirjoittanut rakenteeltaan ja näkökulmaltaan omaperäisen sisällissotakirjan. Keskiössä ei ole yksi paikkakunta, taistelu, terrorin juonne tai sosiaaliryhmä eikä syiden ja seurausten kokonaisuuskaan. Edes tasapuolisuuden tavoittelu ei muovaa aihetta. Korjus on ottanut päähenkilöiksi kuusi punaista, joita linkittää ainoastaan teloitus samana syyspäivänä Suomenlinnassa Kustaanmiekkan valleilla.

Kukaan tutkija ei liene ennen kokeillut samaa. Uskon tietäväni miksi. Ennako-odotusten perusteella yritys on tuomittu turhaksi, isoksi vaivaksi.

Vuosi 1918 on ylivoimaisesti lähderikkaampi kuin kaikki suoma-

laisten aiemmat sodat. Kuuden pienehkön ihmisen elämä ja kuolema tarkoittavat silti armotonta arkistohaastetta. Lähdepuolaan kivahtaminen on varsin todennäköistä. Löytyykö muuta kuin nimiä, päivämääriä ja tuomion pelkistettyjä perusteita valtiorikosoikeuden akteissa? Kuinka luoda kaikille kuudelle samastuttava hahmo ja jäljittää teloitusta selittävät vaiheet?

Yhdenkin jääminen persoonatommaksi särkisi idean, mutta Korjus vastaa haasteeseen. Lähteitä löytyy kuin löytykin koko kuusikosta. Korjus jäljittää kaikenlaisia henkilöhistorian johtolankoja ja ottaa valtiopetosten ja murhien miljööt haltuun yksi kerrallaan. Eipä voi kuin kumartaa tinkimättömälle uurastukselle ja kekseliäisyydelle, jolla hän ratkoo alkuaan toivotto-man oloisia arvoituksia.

Päähenkilöistä paljastuvat kaksi kovaotteista sotapäällikköä, osaton joutolainen, järjestöveteraani, nuori kapinallinen ja ”jumalaton kanttori”. Ehdottomasti laulun arvoisia ihmisiä jokainen!

Näistäkin aineksista voisi näprätä tunkkaisen tutkielman, jota kukaan ei tajua pienen yliopistopiirin ulkopuolella. Onneksi Korjus osaa paitsi tutkia myös kertoa. Hänen kielensä on sekä selkeää että juonikasta. Lukijaystävällisyyden perusedellytys täyttyy kuuteen kertaan: kuolemaantuomittujen tarinoissa on alku, keskikohta ja loppu.

TEEMU KESKISARJA

Vapaata laskettelua elämäkerrassa

Heikki Saari: Jacke. Jacob Södermanin elämä. Siltala 2014. 348 s. ISBN 978-952-234-217-1.

Toimittaja ja tietokirjailija Heikki Saari on kirjoittanut maaliskuussa 2014 ilmestyneen Jacob Södermanin elämäkerran. Söderman on elämäkertansa ansainnut. Nuorena oikeusministeriksi yllättäen nousseesta radikaalista lakimiehestä on kasvanut mittavan ja monipuolisen elämäntyön tehnyt poliitikko ja virkamies, jonka ansiot tunnustetaan yleisesti.

Saaren laatima elämäkerta on kiintoisa ja sujuvasti kirjoitettu. Se sisältää runsaasti sitaattimerkein asianmukaisesti varustettuja Södermanin omia lausumia. Teos sijoittuukin tyypiltään elämäkerran ja taustakirjoittajan avustaman muistelmaan väliin, jossa on 12 nimikettä sisältävä kirjallisuusluettelo. Joukossa ei ole yhtään tutkimuskirjallisuuden piiriin luettavaa julkaisua. Tekijä on haastatellut kuutta henkilöä, joista kahden – Ulf Sundqvistin ja Seppo Tiitisen – lausumia on käytetty enemmän kuin muiden. Lähdepohja ja pohjatyö ei näin ole kovin tukeva.

Saaren kirja on kirjoitettu Södermanin näkökulmasta. Tämä on tietenkin ymmärrettävää, kun teos on valmisteltu yhteistyössä täysissä voimissa olevan kohdehenkilön kanssa. Ajoitus on sikäli sopiva, että Södermanin aktiivisen vaikuttamisen aika alkaa olla ohi, mutta hän on yhä hyvin niiden tietoisuudessa, joita poliittinen henkilöhistoria kiinnostaa. Oikeastaan vain oikeusministerikaudelta vuodelta 1971 häivähtää esiin Södermanin muiden – ja nimenomään myös silloisten kriitikoiden – silmin. Ero on varsin suuri esimerkiksi syksyllä

2013 ilmestyneeseen Juhani Suomen teokseen *Mannerheim – viimeinen kortti?*, jossa on vahva dokumentaarinen pohja. Suomen teoksesta huokuu se, ettei kukaan ole sankari kamaripalvelijansa eikä ehkä läheistensääkään silmissä.

Heikki Saari kirjoittaa teoksensa esipuheessa, että Jacob Södermanin elämäkerta keskittyy kohdehenkilön tärkeisiin elämänavaiheisiin ja käännekohtiin, mutta kertoo myös Suomen poliittisesta lähihistoriasta 1960-luvulta 2010-luvulle. Edelleen hän mainitsee juristin tarkkuutta vaaditun erityisesti valtakunnanoikeuden tapahtumien, EU-oikeuden perusteiden ja Suomen perustuslain uudistusten käsittelyssä. ”Muuten saattoi laskeutella vapaammin – silti totuudessa pysyen”, hän kirjoittaa.

Arviointi on pitkälle paikkansa pitävä. Ne teoksen osat, joista näkyy Södermanin käden jälki, ovat tarkimmat ja huolellisimmin muotoillut. Myös Södermanin elämänavaiheet ja toiminta on käyty lävitse tarkoin. Hieman enemmän olisi kaivannut pohdintaa siitä, miten radikaalista ja kärjistäjästä kasvoi avarakatseinen ajattelija ja valtiomiestasoinen toimija, joka on paljon muutakin kuin lakimieskunnan Jörn Donner, niin kuin Lasse Lehtinen on häntä luonnehtinut.

Elämäkerran ongelma ei ole tekijää siteeraten välttämättä se, että on lasketeltu vapaasti, vaan se ettei totuudessa ole aina pysytty. Hakuteosten avulla helposti havaittavia virheitä on Södermanin elämäkerrassa muun muassa se, että Södermanin kerrotaan suorittaneen vuonna 1962 oikeustieteen kandidaatin tutkinnon. Tutkintonimike oli kuitenkin tuolloin lainopin kandidaatti. Tekstissä hänen kerrotaan saaneen Suomen valkoisen ruusun suurristin. Sen sijaan hakemisto-osassa on oikea tieto. Kyseessä oli Suomen leijonan suurristi. Lukija, joka törmää tällaisiin käsityksiin, jää esityksen jatkuessa epäilemään faktojen pi-

tävyyttä sellaisissa kohdissa, joita ei itse tunne tai joita ei kykene tarkistamaan.

Olen ottanut arvioitavakseni esimerkinomaisesti teoksen faktapohjaa sivuilta 83–91 jaksosta ”Yllätysministeri herätti huomiota”. Sen ensimmäisellä sivulla kerrotaan, että Paasion hallitusta seurasi vuonna 1968 Koiviston hallitus, jossa voimasuhteet olivat ennallaan. Näinhän ei ollut. Uutena hallituspuolueena oli RKP. Voimasuhteet eivät olleet ennallaan, kun vanhojen hallituspuolueiden ministerien määrä pysyi samana. Koiviston hallitusta kirjoittaja kuvaa vasemmistohallitukseksi. Sellainen se ei ollut, vasemmistoenemmistöinen toki kuitenkin.

Samalla sivulla kerrotaan, että vasemmistoenemmistöisen eduskunnan aikana yhteiskunnallinen uudistustyö oli hidas. Ainoa poikkeus olisi ollut peruskoulu-uudistus. Kirjoittaja ei ilmeisesti lue poikkeukseksi tulopoliittikaakaan, joka hänen mukaansa keksittiin vuonna 1968. Kyllä kysymys oli muusta kuin keksimisestä. Tulopoliittikan kirjoittaja kertoo tarkoittavan sitä, että palkoista ja muista työehdoista sovitaan keskitetysti työmarkkinajärjestöjen kesken. Tämä tarkoittaa kuitenkin työehtosopimuspolitiikkaa. Tulopoliittikkaa tehtäessä osapuolina ovat työmarkkinain keskusjärjestöt yleensä yhdessä valtiovallan kanssa, ja siinä sovitaan muustakin kuin työsuhteiden ehdoista.

Seuraavalla sivulla 84 tekijä kirjoittaa, että yltiöpäiset taistolaiset vyöryttivät opiskelijapolitiikassa vielä 1970-luvun lopulla. Tuona aikana taistolaiset menettivät kuitenkin asemiaan ylioppilaskuntien vaaleissa ja hegemoniaansa opiskelijaliikkeessä. Kirjoittaja jatkaa kertomalla, että yleispolitiikassa kansanrintaman suosio alkoi heiketä jo 1960-luvun lopulla. Se olisi yksinkertaisesti syönyt evänsä loppuun. Tämä ei ollut ainakaan presidentti Urho Kekkosen käsitys.

Hänhän oli puhunut neuvostoliittolaisten kanssa siitä, että vanha hallituspohja tulee jatkamaan vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen, niin kuin sitten kävikin.

Sivulla 85 kirjoittaja kertoo Maalaisliiton muuttaneen nimensä Keskustapuolueeksi vuonna 1962. Tämä tapahtui kuitenkin vasta kaksi vuotta myöhemmin. Samalla sivulla kirjoittaja kertoo voimasuhteiden olleen Karjalaisen II hallituksessa porvari- ja vasemmistopuolueiden välillä tasan. Voimasuhteet olivat kuitenkin porvarien hyväksi 9–8, kun Olavi J. Mattila luettiin porvarileiriin.

Seuraavalla sivulla 86 kirjoittaja kertoo kommunistien johtaneen 1970-luvun alussa paitsi Rakennustyöläisten Liittoa myös Metallityöväen Liittoa. Näinhän ei ollut. Beljakov-episodi selitetään vähintään epätarkasti. Saaren mukaan metallin lakkoa on selitetty jopa vallankumouksen yritykseksi. Beljakov ei kuitenkaan saanut lakkoa aikaan, vaikka hän oli sitä ollut vuona 1970 vauhdittamassa, ja Beljakov-kriisi oli lakon alkaessa jo ohiitse.

Sivulla 88 kerrotaan, että vuonna 1971 kaikki työhön liittyvät uudistukset seisoivat ja että oli kova paine saada aikaan uusi työsopimuslaki. Edellisenä vuonna oli kuitenkin vasemmistoenemmistöisessä eduskunnassa säädetty uusi työsopimuslaki. Seuraavalla sivulla 89 kerrotaan, että STK oli saanut vakuutettua SAK:n siitä, että paras henkilö sosiaali- ja terveystieteiden osastopäällikön virkaan olisi professori Kaarlo Sarkko. Hän ei kuitenkaan ollut vielä tuolloin professori. Seuraavalla sivulla 90 sanotaan Tapani Virkkusen olleen työnantajien lakimies. Varatuomari Tapani Virkkunen – pääjohtaja Matti Virkkusen veli – ei ollut mikä tahansa työnantajien lakimies vaan STK:n johtaja vuosina 1955–1971, yksi aikansa merkittävimmistä työmarkkinaohjajista.

Heikki Saaren kirja antaa aiheen yleisempiin mietteisiin. Tietokirjailijoiksi itseään kutsuvat laativat elämäkertoja nopeassa aikataulussa. Heidän tietonsa ja analyysikykynsä poliittisesta historiasta ja lähimenneisyydestä eivät ole yleensä ammattihistorioitsijoiden tasolla, eivätkä he aina malta tarkistaa esittämiään tietoja. Tällöin olisi parempi, että vapaa laskettelu jäisi vähemmälle tai että kirjoittajilla olisi tukena ateljeekritiikkiä. Pallo voidaan näin heittää myös kustantajille. Korkeatasoisten elämäkertojen kirjoittaminen edellyttää ammattitaitoa ja tunnollisuutta sekä tarvittaessa kirjoittajan työn jäljen tarkistuttamista.

HEIKKI HALILA

Tuhtia evästä EU-keskustelijalle

Louis Clerc & Kimmo Elo: Aatteesta instituutioksi. Euroopan unionin historia ja rakenteet. Avain 2014. 447s. ISBN 978-952-304-028-1.

Louis Clercin ja Kimmo Elon yleiskatsaus Euroopan unioniin ja sen historiaan tulee hyvään aikaan. Vuodesta 2008 jatkunut taloudellinen ja poliittinen kriisi on ennennäkemättömässä rajuudessaan paitsi kiihdyttänyt Euroopan integraatiosta käytävää julkista keskustelua myös kärjistänyt kannanottoja. Kuten kirjoittajat heti avausluvussa toteavat, “[j]ulkisen mielipiteenvaihdon yleinen radikalisointi on pikku hiljaa vähentänyt mahdollisuuksia avoimeen keskusteluun erittäin monimutkaisesta asiasta: jää vain mahdollisuus olla puolesta tai vastaan” (s. 9).

Debattien tohinassa on niin ikään käynyt ilmi, miten vähän suomalaiset tietävät unionista ja etenkin sen historiasta. Clercin ja Elon mukaan tämä johtuu siitä, että peruskoulujen opetussuunnitelmaan EU:sta mahtuu vain välttämättömimmät, usein hyvin kaavamaiset tiedot, kun taas akateeminen tutkimus integraation taustoista on Suomessa edelleen lähes olematonta. Kirjoittajien tavoitteena on parantaa tilannetta ja tarjota suomenkieliselle lukijalle perustiedot unionista tavalla, joka aukeaa muillekin kuin EU-eksperttien piireille. Teos on selkeä ja laaja, reilusti yli 400 sivua, ja epäilemättä antaa tuhdit eväät paitsi Brysselin kimurantin politiikan ymmärtämiseen myös integraatiokeskustelun kriittiseen arvioimiseen. Historioitsijaa tietenkin miellyttää se, ettei unionin historiaa hätäisesti käsitellä vain laihassa taustaluvussa ennen ”varsinaista” asiaa, kuten valittavan usein on tapana. Unionin menneisyydelle on omistettu kirjasta peräti puolet.

Kirjan kaksi pääosaa eroavat radikaalisti toisistaan. Ensimmäinen osio keskittyy yksinomaan EU:n historiaan, toisessa käydään havainnollisesti läpi teknisempi asia: integraatioteoriat, unionin toimielimet, päätöksentekoprosessi ja kansainvälinen toiminta, sekä demokratiaan liittyvät haasteet. Kirjoittajat perustelevat päätöstään julkaista osat yksissä kansissa sillä, että unionin institutionaalinen rakenne on historiallisen prosessin tulos ja täysin ymmärrettävissä vain sen kautta. Väitteessä on perää, joskin päällekkäisyyksiä poistamalla, ristiviittauksia lisäämällä, kirjoitustyylillä yhdenmukaistamalla ja tekstiä monin paikoin tiivistämällä paketista olisi saanut yhtenäisemmän ja napakamman.

On selvää, etteivät Clerc ja Elo pyri tekemään uutta tulkintaa Euroopan unionista. Esiytystapa on varsin traditionaalinen sekä muodoltaan että sisällöltään. Historia-

osuus tosin irtautuu valtavirrasta kyseenalaistamalla integraatiohistorialle vielä yllättävän tyypilliset teleologiset selitysmallit, mutta muuten se noudattelee perinteisiä lähestymistapoja ja periodisointeja. Clerc ja Elo mukautuvat pääteoksensa jo 1990-luvun alussa julkaisteen brittistihistorioitsija Alan Milwardin ja muiden (erityisesti suurten) jäsenmaiden hallitusten roolia painottavien tutkijoiden näkemyksiin. Samanaikaisesti he myöntävät, ettei valtioiden poliittiseen johtoon, ”prosessin päälavalle”, keskittyminen tarjoa koko kuvaa; ”tietyt ylikansalliset ryhmät ja voimat, esimerkiksi aatteet, ovat myös vaikuttaneet neuvotteluiden tuloksiin” (s. 91). Katse on vähän turhan kapea, etenkin kun integraatiohistorian kenttä on viime vuosina huomattavasti laajentunut ja monipuolistunut. Ennen kaikkea nuoren polven tutkijat yhdistelevät luovasti perinteistä diplomatian historiaa esimerkiksi sosiaali- ja kulttuurihistoriaan ja ottavat vaikutteita muista tieteenaloista.

Kirjan luettuaan ei voi välttyä kysymästä, olisiko saman tiedollisen funktion täyttänyt huolellinen käänös hyvästä ulkomaisesta julkaisusta, ehkäpä seikkaperäisellä esipuheella höystettynä. Mitä selaista Clerc ja Elo tarjoavat, mitä vastaava ulkomainen synteesi ei jo kykene antamaan?

Kysymys ei olisi niin polttava, mikäli tekstiin olisi saatu enemmän kotimaista ja tuoretta näkökulmaa. Kirjoittajat kertovat halunneensa madaltaa ”lukijoiden kyn-

nystä kokea tämän Eurooppa-laajuisen ilmiön historia omakseen, osaksi suomalaisen kansakunnan historiaa.” (s. 12) Tavoite on perusteltu, sillä EU-historia on Suomessa, kuten monissa muissakin unioniin myöhemmin liittyneissä jäsenmaissa, nähty usein ”muiden” historiana, vaikka ”kyse on pohjimmiltaan myös Suomen historiasta ja tapahtumista” (s. 12). Säännönmukaisesti tämä historia on ollut unionin vanhoista jäsenmaista tulevien tutkijoiden kirjoittamaa, perspektiivin pitäytyessä sen mukaisena. Perinteiset tulkinnot harvoin kuvaavat Euroopan integraatiota EU:n edeltäjäyhteisöjä laajempaa ilmiönä, joka kuitenkin kattoi lukuisia instituutiota ja eri yhteistyön muotoja. Nämä foorumit – joille Suomikin tiiviisti osallistui – vaikuttivat ratkaisevasti myös yhteisöjen kehitykseen. Tämän aspektin pitkälti sivuuttamalla Clerc ja Elo menettävät oivan tilaisuuden aidosti originelliin kontribuutioon ja samalla hedelmällisempään vuoropuheluun muiden EU-teosten kanssa. Euroopan unionin provinsialisoiminen suhteessa muuhun eurooppalaiseen yhteistoimintaan, minkä perään muun muassa Kiran Klaus Patel on kuuluttanut,¹ jää taas harmillisesti puolitiehen.

1. Kiran Klaus Patel, *Provincialising European Union. Co-operation and Integration in Europe in Historical Perspective*. *Contemporary European History* 22:4 (2013), 649–673.

Kirjan parasta antia ovat kokoaivat analyysit, jotka mukavasti nivovat yhteen tapahtumahistorian hajanaiset langat ja tuovat tekstiin särmää, syvyyttä ja ajankohtaisuutta. Näissä kohdin kirjoittajien oma ääni pääsee esiin, eivätkä he pelkääkään tehdä itsenäisiä, usein varsin oivaltavia, tulkintoja. Toisaalta monin paikoin jää epäselväksi mikä on tekijäkaksikon omaa ajattelua, mikä jonkun toisen sanomaa. Analyysin tyylikkyys myös kärsii etenkin ensimmäiseen osaan jääneistä lukuisista kielioppivirheistä ja kömpelöistä lauserakenteista, jotka olisi ollut helppo kitkeä huolellisemmalla oikoluulla.

Plan suomalaisen EU-keskustelun puutteista ei enää voi syyttää Euroopan integraatioon liittyvän kotimaisen kirjallisuuden vähyyttä, sillä tulossa on toinenkin pitkälti suomalaisin voimin toteutettu, laajalle yleisölle suunnattu yleisteos. Juhana Aunesluoman, Charlotta Collénin, Marie-Louise Hindsbergin ja Hanna Ojasen toimittaman ruotsinkielisen antologian ote on kuitenkin selvästi erilainen: se lähestyy unionia teemoittain ja politiikkasektoreittain, kirjoittajiksi on kutsuttu eri alojen huippuasiantuntijoita. Tämä historiallistakin pohdintaa sisältävä julkaisu täydentänee hyvin Elon ja Clercin massiivista ja kiistattoman ajankohtaista työtä.

VEERA MITZNER